

УДК 330.3+316.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.21>

КОНЦЕПТИ ТА РІЗНОВИДИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК МІЖНАРОДНОЇ, СВІТОВОЇ І ГЛОБАЛЬНОЇ ТА ЇХНІ ОСОБЛИВОСТІ

Тамара Козак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
факультет міжнародних відносин, кафедра іноземних мов
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0078-5560>*

У статті продемонстровано, що через свою етимологію, історичну та чинну позицію, розмаїття і гнучкість у соціокультурному та лінгвістично-культурному вимірах англійська мова не може бути сприйнята й оцінена односторонньо та в однині, а натомість повинна піддаватись класифікації, зокрема враховуючи різне функціональне наповнення і призначення. З огляду на це, в роботі було поставлено мету виокремити, структурувати й систематизувати базові концепти і різновиди англійської мови як міжнародної, світової й глобальної мови та їхні основні особливості. Серед них увазі піддано такі концепти англійської мови, в яких вона окреслюється як рідна, друга, іноземна, міжнародна, міжнародна допоміжна, глобальна і «lingua franca». Також окрему увагу приділено парадигмам «англійських мов», «світових англійських мов» та «глобальних англійських мов».

Внаслідок розгляду проблеми виокремлення, структурування і систематизації базових концептів та різновидів англійської мови як міжнародної, світової і глобальної мови підтверджено можливість розуміти англійську мову більш варіативно, в тому числі залежно від контексту, особливостей її використання, значення та призначення. Разом із цим, констатовано, що множинність варіантів англійської мови анітрохи не виключає потенціалу визначення принаймні двох найможливіших сценаріїв майбутнього розвитку англійської мови та її різновидів у світовому зрізі. Згідно з першим сценарієм, англійська мова продовжить своє поширення у всьому світі, але неодмінно з суттєвим збільшенням кількості її національних і регіональних варіантів. Згідно з другим сценарієм, англійська мова, а навіть її варіативні опції, можуть піддаватися зростаючій і навіть примусовій стандартизації або ж так званій гібридизації. Також висловлено прогноз, що різна доля може чекати різних груп та носіїв англійської мови і її різновидів у світі, зокрема у прив'язці до сприйняття або несприйняття англійської мови як ідентифікатора ідентичності і мовно-лінгвістичної приналежності.

Ключові слова: мова, англійська мова, англійські мови, міжнародні відносини, концепти.

Постановка проблеми. Унаслідок своєї етимології, історичної та актуальної позиції, а також розмаїття та гнучкості у соціокультурному та лінгвістично-культурному вимірах, англійська мова – навіть якщо її трактувати суто як рідну, не кажучи вже про міжнародну, світову чи глобальну мову – зовсім не може бути сприйнята й оцінена односторонньо, а натомість може або повинна піддаватись класифікації, зокрема враховуючи різне функціональне наповнення і призначення. Річ у тому, що використання англійської мови різними мовцями відбувається дуже по-різному, залежно від середовища, природи і походження носіїв цієї мови, контексту та сфери її використання, призначення та значення тощо. Відповідно, уваги потребує проблематика варіативності англійської мови, передусім у сфері світової політики та міжнародних відносин, що актуалізує доцільність розгляду та систематизації концептів і різновидів англійської мови як міжнародної, світової та глобальної.

Мета статті. Враховуючи все це, стаття націлена на те, щоби виокремити, структурувати та систематизувати базові концепти і різновиди англійської мови як міжнародної, світової і глобальної мови та їхні основні особливості. Завдяки цьому буде можливість розуміти англійську мову більш варіативно, в тому числі залежно від контексту, особливостей її використання, значення та призначення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика різновидів та концептів англійської мови не є новою, а натомість доволі щільно представлена у науці. Адже з цього приводу існує цілий масив наукових праць, авторами яких є такі дослідники, як К. Болтон [1–3], Я. Брутт-Гріфлер [4], Г. Віддовсон [5], Н. Галловей і Х. Роуз [6; 7], Д. Граддол [8], Дж. Дженкінс [9–11], Б. Качру [12–14], А. Кіркпатрік [15], Д. Кристал [16], Р. Кубота [17], Я. Лавренчук [18], Т. МакАртур [19], С. МакКай [20; 21], Р. Марліна [22], А. Матсуда та П. Фрідріх [23], Р. Местрі і Р. Бхатт [24], А. Пеннікук [25], Л. Продрому [26], Б. Сейдлхофер [27; 28], Л. Сміт [29], О. Хоменко [30], Ф. Шаріфіан [31], Е. Шнайдер [32] та чимало інших. Але разом із цим, запропоновані цими й іншими дослідниками концепти англійської мови у сумі є доволі фрагментованими. Відповідно, у статті робиться спроба їх систематизувати для більш якісного розуміння явища розмаїтості англійської мови як міжнародної, світової і глобальної.

Виклад основного матеріалу. Загальний огляд наявних праць з поставленої теми дозволяє констатувати, що в рамках поширення, вивчення та використання англійської мови в умовах глобалізації потрібно виділяти щонайменше дві типові парадигми її розуміння та позиціонування. З одного боку, лінгвістична політика країн, де англійська є рідною чи першою мовою, часто визначається потребою вивчення та поширення стандартизованого варіанту сучасної англійської мови. Незважаючи на це, потрібно відзначити, що вона також виявляє певне поважливе ставлення до різних діалектів, ідіом та рідкісних форм англійської мови, у тому числі регіональних і локальних, розглядаючи їх як важливий вираз національної ідентичності та культурної самобутності окремих країн [33]. З іншого боку, у світовій мовній обстановці відзначається зростання впливу парадигми «світових англійських мов» (World Englishes, WE) або «англійських мов» (Englishes, Es) у множині. Ця парадигма відображає основну тенденцію розвитку англійської мови в світі, що виявляється у її різноманітності, варіабельності та варіативності [18].

Відтак зараз розвиток та поширення англійської мови можна визначити в контексті двох відмінних сценаріїв. У першому випадку мова стандартизується та глобалізується, концентруючись на загальних тенденціях та трендах, котрі є характерними для англійської мови у світі. Натомість у другому випадку вона диверсифікується й урізноманітнюється, взаємодіючи з різними соціокультурними і лінгвістично-культурними особливостями різних варіантів та опцій англійської мови в різних країнах та регіонах, а також у різних сферах соціального життя [11; 12; 33; 34]. Важливо враховувати, що їхня різноманітність постійно зростає. Це означає, що в першому випадку спроби представлення англійської мови традиційно намагаються визначити її як єдину монолітну структуру та явище, а у другому випадку висвітлити її як багатоваріантну структуру і явище у множині, наділене різними характеристиками за участі мов двомовних та багатомовних осіб. В цьому контексті багатоваріантність англійської мови може бути обумовлена різними факторами й аспектами, включаючи комунікаційні, фонетичні, лексикографічні, лексико-граматичні, соціолінгвістичні, соціокультурні, лінгвістично-культурні і навіть політичні аспекти. Ось чому вивчення різноманіття і варіантів англійської мови, зокрема у контексті міжнародної, світової та глобальної, й аналіз їхньої структури має велике значення для розуміння статусу та місця англійської мови у світі.

Початково, концепт «світових англійських мов» виник в кінці 70-х – на початку 80-х років ХХ століття і поступово набув широкого визнання й поширення, охоплюючи різні аспекти соціального життя. Відтак до середини 80-х років ХХ століття термін «світові англійські мови», особливо у контексті «контактних опцій англійської мови», став широко використовуваним [1]. Дослідники висловлювали ідею «нового постімперського порядку», в якому англійська мова існує як «lingua franca» у різних варіантах і формах, а тому у множині [35, с. 53]. Це призвело до інституціоналізації парадигми «світових англійських мов», хоча саме поняття й від самого початку використовували в доволі різних сенсах.

Так, у першому або широкому розумінні термін «світові англійські мови» націлено на всебічний підхід до дослідження англійської мови в глобальному контексті. Цей підхід переважно пов'язаний із ідеями Б. Качру та інших вчених, які власне й найчастіше представляють парадигму «світових англійських мов». Його унікальність полягає в тому, що він виник у рамках філософії, яка аргументує важливість інклюзивності та плюралізму в лінгвістиці англійської мови у світі. Цей підхід охоплює не лише опис національних і регіональних опцій англійської мови, а й багато інших тем, таких як контактна, критична і корпусна лінгвістика, творче письмо, аналіз дискурсу, лексикографія, соціологія мови тощо [3, с. 241]. Це означає, що в такому сенсі використання терміну «світові англійські мови» в основному базується на дослідженні інституційних варіантів англійської мови [13], які відображають форми поширення цієї мови у всьому світі, методи її вивчення й області її функціонування у різних країнах та регіонах [2, с. 192].

Натомість у другому, менш широкому або проміжному контексті термін «світові англійські мови» використовується як узагальнюючий, адже вказує на різноманітність підходів до вивчення й аналізу англійської мови чи різних форм англійських мов у світі. Зазначимо, що під таким підходом деякі вчені розглядають концепт «світових англійських мов» в однині й використовують вирази, такі як «світова англійська мова», «глобальна англійська мова», «міжнародна англійська мова». З іншого боку, інші дослідники використовують ті ж самі терміни, але в множині та взаємозамінно [3, с. 240]. Це пояснюється тим, що в останні роки чи десятиліття в науковому обігу з'явилися нові категорії, такі як «англійська мова як міжнародна допоміжна мова», «глобальна англійська мова/мови», «міжнародна англійська мова/мови», «локальні» чи «локалізовані» різновиди англійської мови, «нові» різновиди англійської мови, «немісцеві» чи «нерідні» різновиди англійської мови, різновиди англійської мови як «другої мови», «світова англійська мова/мови» тощо. Ці категорії чи концепти тепер існують поряд з традиційними поняттями, такими як «англійська мова як рідна мова» (English as a Native Language, ENL), «англійська мова як друга мова» (English as a Second Language, ESL), «англійська мова як іноземна мова» (English as a Foreign Language, EFL), «англійська мова як міжнародна мова» (English as an International Language, EIL) та англійська мова як «lingua franca» (English as a Lingua Franca, ELF) (частково див. табл. 1).

Нарешті, у третьому або вузькому сенсі термін «світові англійські мови» використовується головним чином для опису конкретних нових опцій англійської мови, які виникають у деяких регіонах, таких як Карибський басейн, західно- і східноафриканські суспільства, а також у таких країнах, як Нігерія і Кенія тощо. Таке визначення також застосовується до азійських варіантів англійської мови, зокрема гонконгської, індійської, малайзійської, сингапурської та філіппінської. У цьому контексті феномен «світових англійських мов» обмежується ареальними або територіальними характеристиками національних чи регіональних варіантів англійської мови, з основним акцентом на лінгвістичному описі їх автономних форм [3, с. 241].

Ці три варіанти розуміння концепту «світових англійських мов» поєднуються врахуванням стурбованості з приводу моноцентризму на протигагу плуралізму англійської мови у світі. Відповідно, вони зосереджені на вирішенні питання, чи слід розглядати англійську мову як єдину конструкцію (з усіма її територіально-географічними та соціально-функціональними варіаціями) або як різні мови (з певними автономними або ж напівавтономними формами) чи, інакше кажучи, в однині або множині. Три підходи також спрямовані на вивчення різних аспектів включення англійської мови в локальні та регіональні контексти глобального розвитку. Іншими словами, концепт «світових англійських мов», особливо в контексті ідеї «англійської мови як світової» [12], відображає напругу між розглядом англійської як міжнародної та світової мов, що виражається в різних дискусіях про «світову англійську мову» і «світові англійські мови» [2]. І це цілком логічно та очевидно, оскільки у більшості ситуацій, де англійська мова представлена як «новий» чи «локалізований» варіант, діють дві основні сили взаємодії протилежного характеру. Це, у свою чергу, показує необхідність визначення кількох варіантів англійської мови, що суттєво плуралізує концепт «світових англійських мов» і змушує його використовувати у множині. Тим паче, що спрощене уявлення про англійську мову як міжнародну, як своєрідний «нейтральний код», що дозволяє спілкування через мовні і культурні кордони, змінюється теоретичними розвідками актуальності застосування мови, а також уявленням про мову в різних світових контекстах [36, с. 9]. Причому все це стосується як майбутнього уявлення про англійську мову (як можливо уніфіковану), так і її тлумачення у різноманітності і множині [30].

Виявлена проблематика стала особливо актуальною, навіть якщо на початку вона була доволі розпорошеною, в 70–80-х роках ХХ століття. У цей період в науці та практиці виникла обтяжлива тема дестандартизації англійської мови. Саме це призвело до заміщення або наповнення її різноманітними/новими варіантами та опціями. Це особливо помітно, коли розглядати функціональне, а не територіально-географічне розуміння англійської мови. У такому визначенні англійська мова розглядається як міжнародна або світова мова виключно завдяки своєму ресурсному характеру. Тобто вона гарантує доступ до фінансової, економічної та політичної сфер глобальних відносин та, відповідно, до багатства і добробуту окремих осіб чи груп. Тому, приміром, Е. Шнайдер, намагаючись уникнути чисто територіально-географічних та історичних підходів у зображенні й розумінні різних варіантів англійської мови, запропонував власну динамічну модель постколоніальних опцій і різновидів англійської мови. Ця модель ґрунтується на соціолінгвістичних та соціокультурних концептах, які пов'язані з особистісною діяльністю мовців, носіїв і користувачів англійської мови [32]. Зокрема, дослідник визначив п'ять етапів у розвитку та поширенні англійської мови у всесвітньому розрізі. Засновницька фаза включає в себе появу та тривале функціонування англійської мови на певній території чи в конкретній державі, через що англійська мова, через взаємодію з іншими мовами, стандартизується, доповнюється діалектами або набуває нового стабільного варіанту англійської мови. Екзонормативний стабілізаційний етап визначається поширенням і закріпленням норм англійської мови як лінгвістичної конструкції метрополії, що призводить до її більшої популярності, важливості та вживання, а лінгвістичне середовище поступово переходить у дво- чи багатомовне. На привласнювальній, націоналізаційній або перехідній фазі розвитку відбувається зменшення зв'язку носіїв і користувачів англійської мови зі своєю батьківщиною, а натомість вони стають більш ідентифікованими з новими територіями чи країнами, що веде до соціополітичної та культурної значущості англійської мови. Надалі, під час едонормативного стабілізаційного етапу, відбувається формування та поширення різних опцій і норм локальних та

регіональних варіантів англійської мови й усвідомлення різноманіття та різниці в їхньому використанні. Нарешті, в ході диференційної чи розмежувальної фази різні регіональні і локальні опції англійської мови починають дедалі більше розпадатись на окремі соціальні або соціокультурні та територіально-географічні діалекти, що веде до періоду зміни лінгвістичної конструкції в окремих випадках і загалом [18; 32, с. 29].

Отже, у контексті теорії і практики, зокрема в рамках парадигми «світових англійських мов», про яку йшлося вище, це спостерігалось через важливий факт, згідно з яким у 80–90-х роках ХХ століття та пізніше почав поширюватись спектр термінологічних характеристик англійської мови як міжнародної, світової або глобальної (як переважно єдиної). Це призвело до структурування і класифікації англійської мови в різні категорії, такі як глобальна англійська мова, міжнародна англійська мова, світова англійська мова, світова стандартизована розмовна англійська мова, світові англійські мови, англійська мова як загальноприйнята, англійська мова як мова розвитку, англійська мова як мова спілкування і так далі [30]. Всі ці терміни визначили нові уявлення про англійську мову, заперечивши раніше встановлені й використовувані концепти «королівської англійської мови», нормативної вимови, нормативного американського варіанта англійської мови [17, с. 59].

З цього слідує, що, з одного боку, різноманітні прикметники, які вказують на англійську мову, можуть бути (хоча не завжди є) схожими за значенням щодо їхньої географічної та територіальної прив'язки, особливо як засоби позначення англійської мови як міжнародного, світового і глобального комунікаційного каналу, а також як спільного інструмента комунікації для носіїв інших мов – як своєї рідної посередницької мови або «lingua franca» [4; 37]. З іншого боку, ці прикметники не можуть бути взаємозамінними функціонально, оскільки вони вказують на різні теоретичні основи і навіть різне розуміння сутності англійської мови як світової, міжнародної або глобальної. В цілому це означає, що різні прикметники вказують на різні аспекти використання англійської мови залежно від мети та прагматики комунікації, але всі вони стосуються номінування цієї мови в умовах її застосування у міжнародному, світовому або глобальному контексті [27, с. 9].

У зрізі широкого обговорення в академічних роботах парадигму «світових англійських мов» найчастіше розглядають, виділяючи такі опції англійської мови, як: рідна (ENL) – для спілкування носіїв як рідною або першою мовою (як у США, Сполученому Королівстві, Австралії, Новій Зеландії, Канаді і т. д.); друга (ESL) або креольська – щодо тих, для кого англійська мова не є рідною, однак є другою мовою, особливо в офіційному використанні (як в Індії, Сінгапурі, Гані, Ямайці, Ліберії, Філіппінах і т. д.); іноземна (EFL) – для тих, хто вивчає англійську як іноземну мову, в залежності від контексту; міжнародна (EIL) – для комунікації в ситуаціях, коли використання іншої мови є складним або непрактичним у зв'язку з міжнародними відносинами; “lingua franca” (ELF) – для спілкування, зважаючи на широке поширення англійської мови у різних соціальних, функціональних та географічно-територіальних контекстах [3; 14; 15; 19; 23; 24; 26; 28; 38; 39]. Кожна з виокремлених опцій має свою специфічну функціональність і соціокультурний контекст, що вимагає детального їхнього розгляду для можливого узагальненого порівняння всіх/різних варіантів англійської мови в рамках парадигми «світових англійських мов». Зокрема, важливо врахувати відсутність єдиного й уніфікованого підходу стосовно концептуалізації, інтерпретації та загального розуміння явищ, пов'язаних із цими категоріями.

Так, характеристика англійської мови як рідної (ENL) є, можливо, найбільш простою, оскільки вона обмежується описом країн та регіонів, де англійська мова володіє статусом і роллю першої чи рідної серед всього або абсолютної більшості населення. Приклади країн включають Сполучене Королівство (із британським варіантом англійської мови),

США (з американською англійською мовою), Нову Зеландію (з новозеландською англійською мовою), Австралію (з австралійською опцією англійської мови) та інші. Не менш важливою є присутність англійської мови як першої/рідної та одночасно офіційної, адміністративної або ж державної мови в інших країнах і територіях світу, таких як Багамські острови, Американські Віргінські острови, Антигуа та Барбуда, Барбадос, Беліз, Бермудські острови, Британські Віргінські острови, Гайана, Гібралтар, Гренада, Ірландія, Кайманові острови, Канада, Монтсеррат, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, Суринам, Тринідад і Тобаго, Ямайка тощо. Цікаво, що розповсюдження англійської мови як рідної в більшості названих країн та територій пов'язане із колоніальною експансією спочатку Англії, а потім Великобританії і США. Цей процес включав великі масштаби міграції населення з метрополій і, в деяких випадках, додаткове переміщення мас підданого населення/рабів, які, втративши власні мови, врешті перейшли на мову домінуючого населення/рабовласників, тобто англійську.

Також відносно нескладно визначити структуру і суть англійської мови як другої, креольської або піджинізованої (ESL). Це стосується використання англійської мови у країнах чи на територіях, де ця мова, номінально або фактично, є однією з офіційних, державних чи адміністративних, навіть при застосуванні інших рідних мов. Історично це стосується країн, таких як Ірландія, ПАР і Канада, де англійська мова була насаджена на існуючий етнонаціональний та лінгвістичний ґрунт або була поєднана з іншими мовами, але вони розглядаються як члени попередньої групи або як країни на межі між попередньою та аналізованою групами. З іншого боку, прикладами країн, де англійська мова використовується як друга, є Аруба, Американське Самоа, Бангладеш, Ботсвана, Бруней, Вануату, Гана, Гонконг, Гуам, Домініка, Замбія, Зімбабве, Камерун, Лесото, Ліберія, Маврикій, Малайзія, Мальта, Маршаллові острови, Мікронезія, Науру, Непал, Нігерія, ПАР, Північні Маріанські острови, Пакистан, Палау, Папуа-Нова Гвінея, Пуерто-Рико, Самоа, Сейшельські острови, Сінгапур, Соломонові острови, Сьєрра-Леоне, Уганда, Філіппіни. Ці країни традиційно пов'язані з історією колонізації та формуванням Британської імперії, котра призвела до поширення англійської мови у світі. Винятком є Філіппіни, де поширення і статус англійської мови як другої чи офіційної виникли під впливом США, коли ті довгий час були метрополією Філіппін.

Зрештою, аналогічно до вищевказаного, концептуалізація і структурування англійської мови як іноземної чи додаткової (EFL) виявляється теж досить простою та інтуїтивно зрозумілою. В цьому випадку йдеться про інтерпретацію англійської мови як інструменту та засобу у сфері міжнародних дипломатичних, політичних та економічних контактів, культурних та інших цивілізаційних зв'язків, а також освіти у всіх інших країнах, включених у вже згадані групи. Це особливо важливо, оскільки англійська мова стає все більш популярною у сфері навчання у країнах і на територіях, де вона не є рідною чи офіційною. Таке розуміння англійської мови як найпоширенішої іноземної мови робить її ключовим інструментом міжнародного спілкування та своєрідною "lingua franca", навіть за умови різниці у прикладних лінгвістичних аспектах та підходах щодо викладання цієї мови як іноземної, що ускладнює практику її вивчення й освоєння іноземцями у світі.

На протигагу, суперечливе і навіть протилежне визначення англійської мови як засобу міжнародного спілкування, також відзначаючи її як міжнародну мову, міжнародну англійську мову, міжнародну допоміжну мову, глобальну мову та «lingua franca» тощо, виявляється значно ускладненим через багатогранність та функціональну різноманітність перелічених й інших аналогічних категорій (детально див. табл. 1). У цьому контексті, наприклад, визначення характеристик і сутності англійської мови як міжнародної мови (EIL) різняться від підходів різних вчених, зокрема в залежності від їхньої належності до конкретної

лінгвістичної чи соціо-лінгвістичної школи. Адже дехто визначає англійську мову як міжнародну мову як «парадигму», «концепт» чи «підхід» [20; 31], дехто – як «функції чи використання англійської мови у міжнародних контекстах» [23], а ще дехто – як конкретний варіант англійської мови [5; 40].

На основі цього деякі вчені називають англійську мову (як міжнародну мову) своєрідною лінгвістичною і епістемологічною «лінзою» для дослідників, науковців, педагогів і практиків [22, с. 23]. Вони використовують цю «лінзу», щоб критично оцінити концептуалізацію англійської мови, а також як аналітичні інструменти та підходи в інших соціолінгвістичних дослідженнях. Ситуація стає ще складнішою через різноманіття визначень та розуміння англійської мови як міжнародної, які різняться від одного вченого до іншого. Це часто виникає через застосування дуже різних критеріїв, категорій, атрибутів і визначень англійської мови як функціональної на міжнародному рівні, відокремленої від асоціації зі Сполученим Королівством, США і традиційних норм вимови. У такому контексті розуміння англійської мови як міжнародної передбачає специфічне позиціонування всіх форм англійської мови та її історії на «неієрархічній площині» [41], яка ґрунтується переважно на функціональних, демографічних і соціолінгвістичних, а не географічних принципах. Це призводить до погляду на англійську мову як на дискретну лінгвістичну систему зі зростаючою варіативністю, включаючи категоріальну [42].

З огляду на це, деякі дослідники ще в 70-х роках ХХ століття намагались додати англійській мові статус міжнародної, світової і глобальної, використовуючи для цього епітет «міжнародна допоміжна мова» (EIAL). Науковці пропонували цей термін як повний заміник для позначення англійської мови як другої чи іноземної мови, що, на їхню думку, мало би більш точно відображати реальне використання англійської мови у світі [29, с. 38]. Відзначаючи міжнародну мову як лінгвістичну структуру, яку використовують люди різних національностей для спілкування, ці вчені визначили допоміжну мову як лінгвістичну структуру, до якої люди типово звертаються, маючи свою рідну або першу мову (як, наприклад, у Філіппінах). Ця концептуалізація призвела до розуміння, що англійську мову більше не потрібно розглядати як «привласнювальну», «авторитетну» або «контрольну», особливо з боку її носіїв та користувачів як рідної і першої мови [4, с. 6].

Таблиця 1

Основні концепти та різновиди англійської мови як засобу міжнародного спілкування
[1; 7, с. 13; 13; 16; 20, с. 132; 21; 25, с. 18; 27, с. 8; 28; 29; 31, с. 19; 43, с. 240; 44]

Термін або категорія	Офіційна і найчастіша абревіатура	Зміст терміна або категорії	Найвідоміші представники в рамках парадигми/концепту
Англійська мова як рідна мова (English as a Native Language)	ENL	Категорія для позначення англійської мови як мови для спілкування носіїв як рідною або першою мовою	А. Гупта Т. МакАртур Р. Томпсон
Англійська мова як друга мова (English as a Second Language)	ESL	Позначення англійської мови стосовно тих, для кого вона не є рідною, але є другою мовою, особливо в офіційному використанні	Л. Гундерсон Б. Качру Т. МакАртур
Англійська мова як іноземна мова (English as a Foreign Language)	EFL	Термін для позначення англійської мови у контексті тих її носіїв чи користувачів, хто вивчає її як іноземну мову, в залежності від контексту і призначення	Б. Качру Д. Кристал С. МакКай

Продовження таблиці 1

«Англійські мови» (Englishes)	Es	Категорія для позначення різноможливих форм і виявів застосування англійської мови у різних функціональних, соціокультурних та територіально-географічних сферах і кластерах	Б. Стренг Б. Качру П. Стівенс
«Світові англійські мови» (World Englishes)	WE	Термін, що символізує варіативність форм і функцій англійської мови, розмаїття соціолінгвістичних контекстів, сфер застосування і різновидів англійської мови, її креативну природу та диверсифікацію типів акультурації, якій вона піддається в усіх країнах і регіонах світу	Б. Качру К. Болтон
«Глобальні англійські мови» (Global Englishes)	GE	1. «Парасолькова» категорія для позначення концептів і парадигм «світових англійських мов», англійської мови як «lingua franca» та англійської мови як міжнародної мови; 2. Парадигма, яка об'єднує два полярні концепти – критичні теорії глобалізації і парадигму «світових англійських мов»	Н. Галловей Х. Роуз А. Пеннікук
Англійська мова як міжнародна мова (English as an International Language)	EIL	1. Застосовується між носіями англійської мови й будь-яких інших рідних мов або лише між носіями будь-яких неанглійських мов при спілкуванні всередині країни чи регіону і при міжнародній комунікації; 2. Використовується при міжнародній чи міжкультурній комунікації, зокрема як факт заперечення єдиного варіанту англійської мови; 3. Застосовується як локалізована чи націоналізована і глобалізована англійська мова	Х. Роуз В. Бохорст-Генг Б. Сейдлхофер Ф. Шаріфіан Н. Галловей С. МакКай
Міжнародна англійська мова (International English)	IE	1. Використовується як основна (перша) або офіційна додаткова мова; 2. Застосовується як мова крос-культурної комунікації як носіїв англійської мови як рідної чи першої, так і англо-національних білінгвів, тобто як синонім англійської мови як міжнародної мови	Б. Сейдлхофер С. МакКай
Англійська мова як міжнародна допоміжна мова (English as an International Auxiliary Language)	EIAL	Не належить носіям і представникам англійської мови як рідної та не орієнтується на культури англосмовних країн. Застосовується як засіб комунікації представниками різних національностей і соціальних груп, незважаючи на наявність іншої рідної чи першої мови	Л. Сміт

Продовження таблиці 1

Англійська мова як глобальна мова (English as a Global language)	EGL	1. Варіант позначення статусу англійської мови у світі; 2. Парадигма, яка охоплює широке коло питань, які співзвучні культурному, соціальному, економічному, суспільно-політичному розвитку глобального суспільства	Д. Кристал
Англійська мова як «lingua franca» (English as a Lingua Franca)	ELF	1. Контактна або посередницька мова спілкування людей, які не мають ні спільної рідної мови, ні спільної національної або регіональної культури і для яких англійська мова є опцією іноземної мови комунікації; 2. Засіб комунікації, який належить всім, хто надав англійській мові універсальний характер у процесі міжнародного спілкування, адже передбачає рівні комунікативні права для всіх носіїв і користувачів	А. Ферг Б. Сейдлхофер

Натомість сьогодні вчені все частіше і частіше вдаються до спрощених та більш універсальних термінів задля опису англійської мови, визначаючи її як «міжнародну» (IE), зокрема у рамках концептів «англійської мови як міжнародної мови» (EIL). За словами одних науковців, «англійська мова як міжнародна мова» підкреслює можливість міжнародного застосування англійської мови та уникає помилкової ідеї про існування її єдиного чітко визначеного статусу у всіх різних функціональних та соціокультурних сферах і контекстах [27, с. 8]. Таке розуміння «міжнародності» англійської мови наперед виключає розгляд англійської мови на рівні рідної або першої в країнах і на територіях, де вона є рідною або першою, або в яких вона використовується як офіційна або адміністративна мова. Деякі інші ж науковці натомість стверджують, що «міжнародність» англійської мови визначається її використанням як рідної або першої мови, а також як другої мови для двомовних або багатомовних користувачів, зокрема для міжкультурної комунікації [20, с. 132].

У світлі цього варто відзначити, що англійська мова як міжнародна повинна розглядатись як така, що функціонує на двох рівнях чи двонаправлено. По-перше, як локальний мовний інструмент, використовуваний між представниками різних культур і мов всередині однієї країни чи регіону. По-друге, як глобальний мовний засіб, застосовуваний у комунікації між представниками різних країн та регіонів. Таким чином, англійська мова визнається міжнародною як через її користувачів та носіїв у різних культурних і лінгвістичних контекстах, так і через різні варіанти її використання, такі як «нові» варіанти англійської мови, «світові англійські мови», місцеві та регіональні форми англійської мови. Така концептуалізація англійської мови, з одного боку, орієнтована на спільноту мовців, а, з іншого боку, обмежена характеристикою як міжнародного або міжетнічного комунікаційного інструменту в конкретному просторі і часі [27, с. 9]. Як наслідок, концепт «англійської мови як міжнародної мови» (EIL) відкидає ідею обрання будь-якої окремої форми англійської мови як «lingua franca» міжнародного спілкування [31, с. 19]. З іншого боку, це підтверджує, що англійська мова, зі своїми численними варіантами, типово є мовою міжнародною, а отже мовою міжкультурного спілкування. Тому концепт «англійської мови як міжнародної мови» стає «парасольковим» та комплексним, так само як і концепт «світових англійських мов», про який йшлося вище.

Річ у тому, що цей концепт розглядає використання англійської мови між будь-якими двома носіями як другої, незалежно від їхньої культури, а також між носіями як другої та першої чи рідної мови [21, с. 17]. Це ще раз підтверджує плюралістичний характер англійської мови, який охоплює всі її різновиди на національному, регіональному, соціальному та культурному рівнях, розглядаючи їх як цілком рівноправні. Зокрема, це відображає міжнародний характер функцій та застосування англійської мови в різних сферах, залучаючи носіїв з різним лінгвістично-культурним і соціокультурним досвідом (див. табл. 1).

Ураховуючи це, очевидно, що концепт «англійської мови як міжнародної мови» (EIL), зокрема в своїй всеосяжності, може взаємозамінюватися із іншими лінгвістичними підходами, зокрема з розумінням англійської мови як глобальної, світової та «lingua franca». Одним з часто вживаних термінів є концепт «англійська мова як глобальна мова» (EGL), який набув своєї популярності з 1997 року, після публікації книги Д. Кристала на цю тему [16]. Вчений розробив і висунув науковий підхід, відповідно до якого «глобальність» визначає статус англійської мови у світі, зокрема враховуючи різні аспекти розвитку глобального суспільства, в тім числі такі, як культурні, соціальні, політичні, економічні. Це, в свою чергу, послужило підґрунтям для визначення цього терміна в функціональному контексті, зокрема як концепта «глобальних англійських мов» (GE) [6; 10]. Це отримало додатковий контекст у 2015 році, коли М. Галлоуей та Х. Роуз висунули, можливо, чи не першу спробу інтерпретації «глобальних англійських мов» як концепту, який об'єднує парадигму «світових англійських мов» (в одному із розуміннь, які були обговорені раніше), концепт «англійської мови як міжнародної» та ідею англійської мови як «lingua franca» [7, с. 13]. Аналогічно, але ще до цього – у 2007 році, – А. Пеннікук аргументував, що поняття «глобальних англійських мов» об'єднує в собі, хоч і в певному протиставленні, як критичну/моноцентричну теорію глобалізації (із її негативними наслідками), так і парадигму «світових англійських мов» (із її більш позитивними наслідками), де англійська мова розглядається як плюралістична та різноманітна реальність і сутність [25, с. 18] (див. табл. 1).

Розглядаючи різноманітні підходи і парадигми до розуміння різновидів та концептів англійської мови в якості міжнародної, світової та глобальної, а також параметрів та прикладів її структурування, можна відзначити, що в сучасній науці продовжує існувати суттєве розходження та невідповідність з-поміж концептами «світових англійських мов» (WE) (який був запропонований та підтримується в основному Б. Качру та його послідовниками), «англійської мови як міжнародної мови» (EIL) (який запропонували такі науковці, як С. МакКай, В. Бохорст-Генг, Б. Сейдлхофер, Ф. Шаріфіан, Н. Галлоуей та Г. Роуз) та «англійської мови як глобальної мови» (EGL) (за авторством Д. Кристала) тощо. Важливо відзначити, що це розходження найчастіше проявляється в більшій включеності не в першому, а в другому і третьому концептах, які в значно ширшому контексті передбачають, що англійська мова вже вбудувалась та продовжує взаємодіяти з іншими мовами [30].

У свою чергу, три визначені вище та деякі інші концепти (див. табл. 1) все частіше мають потенціал для синтезу в контексті парадигми так званої «glocal English», що представляє собою англійську мову або групу англійських мов, які налаштовані як глобально, так і локально. В цьому контексті дуже важливим є зауваження дослідників, які визначають “glocal English” як відповідь на глобалізацію і мову, що має міжнародний статус, але водночас відображає місцеву (національну чи регіональну) ідентичність. Отже, саме через глокалізацію і постійне розмаїття мовної палітри англійська мова не лише залишається живою, але, щоб пристосуватися, вона проникає в сферу світової політики та економіки у «спрощеній міжнародно визнаній формі». Все це засвідчує про те, що різноманітність англійської мови сьогодні виявляється в основному через неперервне з'явлення і функціонування «нових англійських мов», які зазвичай представляють собою різновиди, ідіоми, модуси

чи діалекти англійської мови [18; 33; 45, с. 29], але водночас передають національну чи регіональну ідентичність. Це також означає, що англійська мова розвивається й еволюціонує через суттєві зміни у способі спілкування її носіїв [30].

Висновки. На підставі розгляду проблематики виокремлення, структурування та систематизації базових концептів і різновидів англійської мови як міжнародної, світової і глобальної мови підтверджено можливість розуміти англійську мову більш варіативно, втім числі залежно від контексту, особливостей її використання, значення та призначення. Разом із цим, констатовано, що множинність варіантів англійської мови анітрохи не виключає потенціалу визначення принаймні двох найможливіших сценаріїв майбутнього розвитку англійської мови та її різновидів у світовому зрізі. Згідно з першим сценарієм, англійська мова продовжить своє поширення у всьому світі, але неодмінно з суттєвим збільшенням кількості її національних і регіональних варіантів. Це може зумовити фрагментацію і дальшу дестандартизацію англійської мови під впливом взаємодії з мовами інших країн, де англійська мова поширюється й іноді може впливати на розвиток мовного середовища. Згідно з другим сценарієм, англійська мова, а навіть її варіативні опції, можуть піддаватися зростаючій і навіть примусовій стандартизації або ж так званій гібридизації. У цьому випадку певний стандарт чи гібрид англійської мови для міжнародного спілкування може постати як один з найпоширеніших варіантів англійської мови у світі, зокрема як британський чи американський (або ж як результат синтезу і поєднання їхніх та, можливо, інших характеристик).

Також висловлено прогноз, що цікава доля може чекати різних груп та носіїв англійської мови і її різних типів у світі. Наприклад, ті, для кого англійська мова є рідною або першою, можуть стикнутися із соціокультурною та соціолінгвістичною двомовністю. У цьому випадку рідний варіант англійської мови може визначати місцеве і національне походження чи ідентифікацію цих носіїв мови, тоді як варіант англійської мови як засобу міжнародного спілкування використовуватиметься для обміну думками з представниками інших країн та національностей. І це у той час, коли користувачі англійської мови, для яких вона є другою чи іноземною, вочевидь опиняться в простішій ситуації, адже вони не стикаються із проблемою сприйняття англійської мови як ідентифікатора ідентичності і мовно-лінгвістичної приналежності. Для них англійська мова є лише інструментом комунікації, а їхні рідні мови вільно застосовуються для вираження особистої ідентичності.

Список використаної літератури

1. Bolton K. Where WE stands: Approaches, issues, and debate in world Englishes. *World Englishes. Symposium on World Englishes Today (Part II)*. Wiley-Blackwell, 2005. Vol. 24. No. 1. P. 69–83.
2. Bolton K. World Englishes. Bolton K., Kachru B. *World Englishes: Critical concepts in linguistics. Vol. 1*. NY: Routledge, 2006. P. 186–216.
3. Bolton K. World Englishes Today. *The handbook of world Englishes* / ed. B. Kachru, Y. Kachru, C. Nelson. Wiley-Blackwell, 2006. 832 p.
4. Brutt-Griffler J. *World English: A Study of Its Development*. Clevedon: Multilingual Matters, 2002. 215 p.
5. Widdowson H. EIL, ESL, EFL: Global issues and local interests. *World Englishes*. 1997. Vol. 16. No. 1. P. 135–146.
6. Galloway N. *Global Englishes and change in English language teaching, attitudes and impact*. Routledge, 2017. 132 p.
7. Galloway N., Rose H. *Introducing Global Englishes*. Routledge, 2015. 292 p.
8. Graddol D. *English Next: Why Global English may Mean the End of «English as a Foreign Language»*. London: British Council, 2006. 132 p.

9. Jenkins J. English as a Lingua Franca: Interpretations and attitudes. *World Englishes*. 2009. Vol. 28. No. 2. P. 200–207.
10. Jenkins J. *Global Englishes: A Resource Book for Students*. Routledge, 2014. 280 p.
11. Jenkins J. Which pronunciation norms are models for English as an International Language?. *ELT Journal*. 1998. Vol. 52. No. 2. P. 119–126.
12. Kachru B. Standards, codification and sociolinguistic realism. The English language in the outer circle. Kachru B., Quirk R., Widdowson H. *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*. Cambridge, 1985. P. 11–30.
13. Kachru B. *The Alchemy of English: The Spread, Functions and Models of Non-Native Englishes*. Oxford: Pergamon Press, 1986. 200 p.
14. Kachru B. World Englishes: approaches, issues and resources. *Language Teaching*. 1992. No. 25. Cambridge: CUP. P. 1–14.
15. Kirkpatrick A. English as an Asian lingua franca and the multilingual model of ELT. *Language Teaching*, 2011. Vol. 44. No. 2. P. 212–224.
16. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 228 p.
17. Kubota R. The politics of EIL: Toward border-crossing communication in and beyond English / Matsuda A. *Principles and practices of teaching English as an international language*. Bristol: Multilingual Matters, 2012. P. 55–69.
18. Лавренчук Я. Варіантність і варіативність сучасної англійської мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2016. Вип. 14. С. 130–141.
19. McArthur T. *The English languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 247 p.
20. McKay S. *Teaching English as an international language*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 160 p.
21. McKay S., Bokhorst-Heng W. *International English in Its Sociolinguistic Contexts, Towards a Socially Sensitive EIL Pedagogy*. Routledge, 2008. 210 p.
22. Marlina R. *Teaching English as an International Language, Implementing, Reviewing, and Re-Envisioning World Englishes in Language Education*. Routledge, 2017. 286 p.
23. Matsuda A., Friedrich P. When five words are not enough: A conceptual and terminological discussion of English as a lingua franca. *International Multilingual Research Journal*. 2010. Vol. 4. P. 20–30.
24. Mesthrie R., Bhatt R. *World Englishes*. Routledge, 2019. 246 p.
25. Pennycook A. *Global Englishes and Transcultural Flows*. Oxford: Routledge, 2007. 189 p.
26. Prodromou L. Is ELF a variety of English?. *English Today*. 2007. Vol. 23. No. 2. P. 47–53.
27. Seidlhofer B. *A Concept of International English and Related Issues: From «Real English» to «Realistic English»?* Strasbourg: Council of Europe, 2003. 28 p.
28. Seidlhofer B. English as a lingua franca. *ELF Journal*. 2005. Vol. 59. No. 4. P. 339–341.
29. Smith L. English as an International Auxiliary Language. *RELC Journal*. 1976. Vol. 72. No. 2. P. 38–42.
30. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. *Вища школа. Гуманізація навчального процесу: збірник наукових праць*. 2013. Вип. LXI. С. 203–217.
31. Sharifian F. *English as an International Language: Perspectives and Pedagogical Issues*. Multilingual Matters, 2009. 240 p.
32. Schneider E. The dynamics of New Englishes: From identity construction to dialect birth. *Language*. 2003. Vol. 79. No. 2. P. 233–281.
33. Quirk R. The English language in a global context. Quirk R., Widdowson H. *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. P. 1–6.
34. Parakrama A. *De-hegemonizing language standards: Learning from (Post)Colonial Englishes about «English»*. Basingstoke: Macmillan, 1995. 216 p.

35. Ives P. The empire writes back. *Time*. 1993. Vol. 8. No. 6. P. 53.
36. Seargeant P., Erling E. English as a language for international development: Policy assumptions and practical challenges. *Dreams and Realities: Developing Countries and the English Language* /ed. by Hywel Coleman. 2011. Vol. 12. P. 1–23.
37. Ahulu S. General English: A Consideration of the Nature of English as an International Medium. *English Today*. 1997. Vol. 13 (1). No. 49. P. 17–23.
38. Kachru Y., Smith L. *Cultures, Contexts and World Englishes*. Oxon: Taylor & Francis e-Library, 2008. 254 p.
39. Trudgill P., Hannah J. *International English: A Guide to the Varieties of Standard English*: 5th ed. London: Arnold, 2008. 160 p.
40. Tomlinson B. A multidimensional approach to teaching English for the world. Rubdy R., Saraceni M. *English in the world: Global rules, global roles*. London: Continuum, 2003. P. 130–150.
41. Modiano M. Monoculturalization and language dissemination. *Journal of Language, Identity, and Education*. 2004. Vol. 3. No. 3. P. 215–227.
42. Pennycook A. *Language as a local practice*. Oxford: Routledge, 2010. 168 p.
43. Firth A. The discursive accomplishment of normality. On «lingua franca» English and conversation analysis. *Journal of Pragmatics*. 1996. Vol. 26. P. 237–259.
44. Strevens P. World English and the world's Englishes: Or, whose language is it, anyway?. *Journal of the Royal Society of Arts*. 1982. Vol. CXX. No. 5311. P. 418–431.
45. Schneider E. *English Around the World*. Cambridge University Press, 2011. 280 p.

CONCEPTS AND VARIETIES OF ENGLISH AS AN INTERNATIONAL, WORLD AND GLOBAL LANGUAGE AND THEIR FEATURES

Tamara Kozak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of International Relations, Department of Foreign Languages
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0078-5560>*

The article demonstrates that due to its etymology, historical context and current position, English (in its sociocultural and linguistic-cultural dimensions) cannot be perceived and evaluated unilaterally and in the singular. Instead, it should undergo classification, taking into account its diverse functional content and purposes. In light of this, the aim of the research is to identify, structure and systematize the fundamental concepts and varieties of English as an international, global and world language, along with their key features. Among these concepts, attention is given to English as a native, second, foreign, international, international auxiliary, global language and “lingua franca”. Special emphasis is also placed on paradigms such as “Englishes”, “World Englishes” and “Global Englishes”.

As a result of examining the issue of identifying, structuring and systematizing the basic concepts and varieties of English as an international, global and world language, the possibility of understanding English in a more variable manner has been confirmed. This understanding takes into account the context, peculiarities of its usage, meaning and purpose. It is also acknowledged that the plurality of English language variants does not preclude the potential definition of at least two possible scenarios for the future development of English and its varieties on a global scale. According to the first scenario, English will continue its spread worldwide, but inevitably with a significant increase in the number of its national and regional variants. According to the second scenario, English, and even its variant options, may undergo increasing standardization or what is known as hybridization. A forecast is also made that different groups and speakers of English and its varieties in the world may experience different destinies, particularly in relation to the acceptance or rejection of English as a marker of identity and linguistic belonging.

Key words: language, English, Englishes, international relations, concepts.